

Моделювання інфляційних очікувань

У статті проаналізовані та детально досліджені основні чинники впливу на інфляційні очікування. Представлені методологічні підходи до моделювання інфляційних очікувань у періоди економічних підйомів і спадів; визначено основні чинники та їх вплив на розвиток і гальмування інфляційних процесів в умовах фінансової кризи. Розкрито теоретичні засади інфляції та основні фактори впливу на зміну її поведінки. Проведено аналіз моделювання інфляційних очікувань, їх порівняльний аналіз та практичні рекомендації.

Ключові слова: інфляція, інфляційні очікування, механізми інфляції, індекс цін, фактори сукупного попиту, фактори сукупної пропозиції.

В статье проанализированы и детально исследованы основные факторы влияния на инфляционные ожидания. Представлены методологические подходы к моделированию инфляционных ожиданий в периоды экономических подъемов и спадов; определены основные факторы и их влияние на развитие и торможение инфляционных процессов в условиях финансового кризиса. Раскрыты теоретические принципы инфляции и основные факторы влияния на изменение ее поведения. Проведен анализ моделирования инфляционных ожиданий, их сравнительный анализ и практические рекомендации.

Ключевые слова: инфляция, инфляционные ожидания, механизмы инфляции, индекс цен, факторы совокупного спроса, факторы совокупного предложения.

Постановка проблеми. За своїм походженням інфляція – явище, пов'язане з рухом грошей. Термін «інфляція» (від лат. *inflatio* – роздування) вперше став вживатися в Північній Америці в період громадянської війни 1861–1865 років і позначив процес розбухання паперово–грошового обігу.

Інфляцію не можна зводити лише до чисто грошового феномену. Це складне соціально–економічне явище, яке породжене диспропорціями відтворення в різних сферах ринкового господарства.

Інфляція є своєрідним інструментом стихійного перерозподілу фінансових ресурсів між різними секторами економіки та групами населення, що має суттєвий, у більшості негативний вплив на стан економіки країни загалом.

Інфляція – це своєрідний податок, яким держава шляхом випуску нічим не забезпечених паперових грошей обкладає грошові засоби в національній валюті юридичних і фізичних осіб. В економічній літературі використовується навіть такий термін, як «інфляційний податок», це гірший зі всіх видів податків.

Одночасно інфляція – одна з найбільш гострих проблем сучасного розвитку економіки практично в усіх країнах світу, особливо в Україні. Незалежно від стану грошової сфери товарні ціни можуть змінюватися внаслідок зростання про-

дуктивності праці, циклічних або сезонних коливань, структурних зрушень у системі відтворення, монополізації ринку державного регулювання економікою, введення нових ставок податків, девальвації та ревальвації грошової одиниці, змін кон'юнктури ринку, впливу зовнішньоекономічних зв'язків, стихійних лих тощо. З переліченого видно, що не все зростання цін – інфляція, тому особливо важливо виокремити справді інфляційний чинник.

Форми вияву інфляції поступово змінювалися в міру розвитку грошових систем та самих грошових форм. На початку виникнення паперових грошей, коли вони тільки відірвалися від розмінних на золото банкнот, а на руках у суб'єктів обігу були ще повноцінні монети, які нерідко оберталися, першою ознакою інфляції став лаж на золото, тобто підвищення ціни на золоті монети в паперових грошах порівняно з їх номінальною вартістю.

Відповідно до зростання лагу посилювався процес зменшення реальної вартості грошової одиниці порівняно з її номінальним золотим вмістом, який називається дизажіо.

У сучасних умовах, коли в обігу немає золота і видимого зв'язку грошових знаків з ним, лаж і дизажіо як показники інфляційного процесу втратили своє значення.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. В економічній науці існує декілька підходів до визначення інфляції (табл. 1).

Очевидний взаємозв'язок між динамікою цін і реальними доходами лежить в основі багатьох економічних концепцій, починаючи від функції сукупного попиту і закінчуючи принципами стабілізаційних програм МВФ. При цьому логічно зазначається, що скорочуючи реальний попит, інфляція негативно впливає і на обсяги виробництва. З огляду на це можна було б очікувати, що будь–яка економічна політика має передбачати просту «нуліфікацію» цінової динаміки. За сучасних умов зробити це зовсім не складно – досить лише посилити монетарну політику центрального банку, підвищивши, наприклад, відсоткові ставки, резервні вимоги чи курс національної валюти.

Виклад основного матеріалу. Головною формою вияву інфляції стало знецінення грошових знаків стосовно вартості звичайних товарів, серед яких опинилося і золото, тобто падіння купівельної спроможності грошової одиниці. Якщо цей процес набуває затяжного характеру, поглиблюється розрив між рівнем цін на внутрішньому ринку країни та ринках інших країн і світовому ринку в цілому. Національні гроші знецінюються щодо іноземної валюти. Це призводить до зниження валютного курсу національних грошей, що теж є виявом інфляції.

Інфляційний процес умовно можна поділити на дві стадії, які мають відмінні характеристики.

Таблиця 1. Визначення поняття «інфляція» в економічній літературі

Автор	Визначення інфляції
І. Гришин ^{*1} , В. Найдюнов ^{*2}	Економічне явище, що характеризується зростанням цін
М. Озель ^{*3}	Зміна цін на товари споживчого ринку, тобто інфляція і зміна цін споживчого ринку то- тожні поняття
Л.Н. Красавина ^{*4} , Л.С. Тарасе- вич ^{*5} , В.М. Гальперин ^{*6} , В.Т. Ко- роткое ^{*7} , О.І. Лаврушин ^{*8} , В.М. Геець ^{*9} , М.І. Савлук ^{*10} , А.С. Гальчинський ^{*11}	Процес зниження купівельної спроможності грошей, що супроводжується зростанням цін
І. Лушин ^{*12} , І. Пелипас ^{*13}	«Інфляційний шок», тобто одноразове підвищення рівня цін, яке може стати імпульсом для розгортання (або прискорення) процесу інфляції або ні
І.А. Трахтенберг ^{*14}	Інфляція не ідентична будь-якому зростанню цін, а викликається господарськими про- цесами, пов'язаними з переповнюванням сфери звернення грошовою масою, недові- рою до уряду, надмірним попитом на золото
А.Г. Грязнова ^{*15}	Форма порушення законів грошового обігу, порушення макроекономічної рівноваги, дисбаланс попиту і пропозиції
Г.Н. Клишко ^{*16}	Тривале і швидке знецінення грошей внаслідок надмірного зростання їх маси в обігу
Е.Дж. Долан ^{*17} , С. Панчишин ^{*18}	Зростання цін, яке викликає відповідне обернено пропорційне зниження пов'язаної з ним категорії – купівельної спроможності грошей
Пол Самуельсон	Під інфляцією ми розуміємо період загального зростання цін на товари і фактори ви- робництва»
У Макконнелла і Брю	«Інфляція – це підвищення загального рівня цін»

Перша стадія. Темпи зростання пропозиції грошей випер-
еджають знецінення грошей, але це випередження поступо-
во зменшується, наближаючись до вирівнювання. Надмірна
пропозиція грошей поглинається оборотом за рахунок упо-
вільнення їх обігу. Суб'єкти ринку певний час не відчувають
надмірності в обігу грошей і використовують їх для накопи-
чення. Це тимчасово відволікає зайві гроші з обігу, посла-
блює інфляційний тиск на товарні ціни і вони певний час за-
лишаються незмінними.

Друга стадія. Темпи знецінення грошей випереджають тем-
пи зростання їх пропозиції. В певний момент власники грошо-
вих нагромаджень розуміють їх надмірність і реалізують їх на
ринку для купівлі товарів. Одночасно зменшується вплив у
нагромадження нових пропозицій грошей, внаслідок чого ще
більше зростає швидкість обігу всієї грошової маси.

Механізми інфляції пов'язані, перш за все, із сукупним по-
питом і сукупною пропозицією. Проникаючи в економіку, ін-
фляційна грошова маса осідає на боці попиту. Якщо це від-
бувається регулярно, виникає стійкий розрив між сукупним
попитом і сукупною пропозицією, інфляційна нерівновага
ринків. Інфляція пов'язана з цілим спектром диспропорцій в
економіці. В структурі цих диспропорцій і містяться основні
причини інфляції.

По-перше, інфляція зароджується на грошовому ринку, і
саме у деформаціях грошового обігу слід, перш за все, тре-
ба шукати її корені. Зокрема, вона відбувається тоді, коли
центральный банк проводить неправильну грошову політику,
нагнітаючи в обіг надлишкову, тобто не забезпечену това-
рами масу грошей. Центральний банк нарощує обсяги гро-
шової маси для пом'якшення економічного спаду або для
зупинки прогресуючого пониження курсу акцій на фондовій
біржі. Специфікою для України є великі обсяги валюти, які
пропонують підприємства-експортери на міжбанківській

валютній біржі. Значну частину іноземної валюти викупує
НБУ, збільшуючи тим самим пропозицію грошей.

По-друге, інфляційні процеси неминучі в тому випадку,
коли витрати держави перевищують її доходи. Це виража-
ється в дефіциті держбюджету. Якщо цей дефіцит фінансу-
ється за рахунок позик у центральному банку країни, це
призводить до зростання маси грошей в обігу.

По-третє, інфляція виникає там, де йдуть процеси міліта-
ризації економіки: а) воєнний сектор створює постійну на-
пругу у витратній частині державного бюджету; б) воєнна
економіка поглинає матеріальні, інтелектуальні ресурси, які
можна використати для виробництва товарів мирного при-
значення; в) зайняті у воєнному виробництві збільшують су-
купний попит, не сприяючи нарощуванню пропозиції.

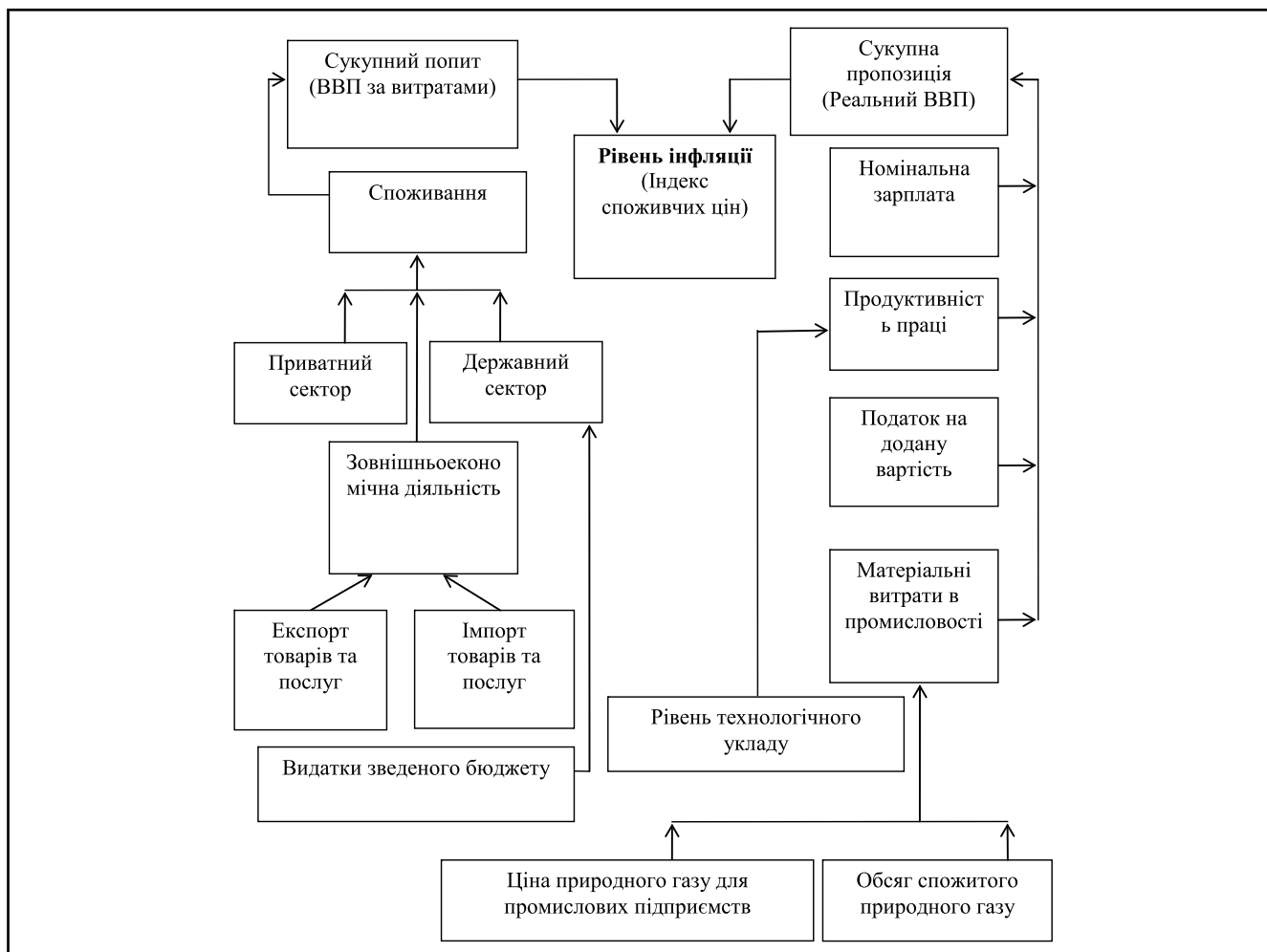
На рисунку показано всі рівні факторів впливу на рівень
інфляції.

Відомо, що на зростання індексу цін в основному вплива-
ють дві групи факторів: фактори сукупного попиту та факто-
ри сукупної пропозиції. Суть впливу предикторів кожної гру-
пи полягає в тому, що під їх дією розбалансовується співвід-
ношення реального ВВП та спроможного на придбання то-
варів та послуг попиту.

Крім того, у випадках дослідження впливу окремого фак-
тора на результуючий показник виникає проблема, за якої
предиктор може змінювати як розмір сукупного попиту, так і
розмір сукупної пропозиції (наприклад, номінальна заробіт-
на плата).

Розвиток інфляційних процесів у національній економіці
характеризується як зростанням платоспроможного попиту,
так і скороченням обсягу пропонованих товарів та послуг.

У структурі сукупного попиту простежується тенденція до
зниження питомої ваги витрат на капіталовкладення у спожи-
ванні державного сектора, населення та комерційних структур.

Логічно-структурна схема впливу чинників на рівень інфляції

Додатковим фактором для розширення внутрішнього споживання послугували кредитні ресурси комерційних банків. З табл. 2 видно, що у 2006–2011 роках відбувався процес неконтрольованого зростання кредитного портфеля банків, що привело до значного перевищення сукупного споживання над реальним валовим внутрішнім продуктом країни при умовах незначної питомої ваги реальних інвестицій.

Разом із тим в українській економіці існує суперечність (з позицій класичної економічної думки) між динамікою номінальної заробітної плати та продуктивності праці (табл. 3).

Значне зростання заробітної плати створює умови у короткостроковому періоді для підвищення сукупного попиту та

операційних витрат, а в довгостроковому періоді – для розширення сукупної пропозиції. Продуктивність праці, у свою чергу, залежить від рівня технологічного укладу виробничих підприємств та фондоозброєності основних робітників.

З табл. 2 видно, що темпи зростання продуктивності праці відстають від зростання номінальної заробітної плати, створюючи загрозу фінансовій стабільності.

Вагомим фактором зниження конкурентоспроможності національного господарства є високий рівень матеріаломісткості вітчизняної продукції промисловості та наявність значних обсягів природного газу в критичному імпорті (табл. 4).

Таблиця 2. Динаміка залучення депозитів та надання кредитів банківськими установами за 2006–2011 роки

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Кредити надані банками резидентами, млн. грн.	245230	426867	734022	723295	732823	801809
Депозити, млн. грн.	185917	283875	359740	334953	416650	491756
Відношення кредитів до депозитів	1,319	1,5037	2,0404	2,1594	1,7372	1,6305

Таблиця 3. Динаміка абсолютних темпів зростання номінальної зарплати та продуктивності праці за період 2006–2010 років

	2006	2007	2008	2009	2010
Абсолютний ланцюговий темп зростання номінальної зарплати	1,277	1,360	1,313	0,997	1,257
Абсолютний ланцюговий темп зростання продуктивності праці	1,230	1,313	1,311	1,110	1,194
Відношення абсолютних ланцюгових темпів зростання номінальної зарплати до продуктивності праці	1,038	1,0358	1,0015	0,8982	1,0528

Таблиця 4. Динаміка зміни рівня матеріаломісткості продукції промисловості та обсягів споживання природного газу (млрд. куб. м) за 2006–2010 роки

	2006	2007	2008	2009	2010
Матеріаломісткість продукції промисловості	0,614	0,614	0,617	0,600	0,615
Споживання природного газу, млрд. куб. м	71	67	64	50	56
Відношення матеріаломісткості продукції промисловості до споживання природного газу	0,0086	0,0092	0,0095	0,0120	0,0110

Зниження матеріаломісткості у 2009 році відбулося в результаті скорочення споживання сировини та енергоресурсів, а також у зв'язку з ростом цін на природний газ.

Загалом зростання цін на критичний імпорт, який входить до складу витрат переважної більшості національних суб'єктів господарювання, створює мультиплікативний вплив на розбалансування товарної та грошової маси, зокрема на зниження першої та зростання другої. Суть даного впливу полягає в тому, що при купівлі іноземних енергоносіїв створюється тиск на курс національної грошової одиниці.

Висновки

Таким чином, високі витрати валового внутрішнього продукту країни призводить до зниження конкурентних позицій на світових ринках та провокує дефіцит вільних фінансових ресурсів, які необхідні для структурних змін та розвитку сфер економічної діяльності з високою часткою доданої вартості в ціні готової продукції.

Крім того, чисті грошові потоки, що формуються у промисловості, не інвестуються в інновації через політичну флуктуацію та недієву систему захисту прав власності.

Таким чином, виділимо основні чинники уповільненого зростання реального ВВП, що впливають на інфляцію:

- загострення світової фінансової кризи;
- ескалація конфліктів на Близькому Сході з подальшим зростанням цін на енергоносії, акцент на добувних галузях національної економіки;
- низький рівень технологічного укладу;
- випередження темпів зростання заробітної плати над продуктивністю праці;
- висока частка соціальних видатків;
- значна питома вага непрямих податків;
- невилучення рентних доходів від сировинних секторів економіки;
- низька диверсифікованість експорту;
- недієвість механізмів захисту прав інвесторів.

Дослідження теоретичних основ та особливостей моделювання інфляції в Україні дозволяє зробити такі висновки:

1. Інфляція – це знецінювання грошей, падіння їх купівельної спроможності, викликане підвищенням цін, товарним дефіцитом і зниженням якості товарів і послуг. Вона, хоча й виявляється тільки у зростанні товарних цін, не є лише грошовим феноменом. Інфляція – це тонке соціально-економічне явище, яке породжене диспропорціями відтворення у різних сферах ринкового господарства.

2. Незалежно від стану грошової сфери товарні ціни можуть змінюватися внаслідок зростання продуктивності праці, циклічних або сезонних коливань, структурних зрушень у системі відтворення, монополізації ринку державного регулювання економікою, введення нових ставок податків, девальвації та ревальвації грошової одиниці, змін кон'юнктури ринку.

3. На зростання індексу цін в основному впливають дві групи факторів: фактори сукупного попиту та фактори сукупної пропозиції. Суть впливу предикторів кожної групи полягає в тому, що під їх дією розбалансовується співвідношення реального ВВП та спроможного на придбання товарів та послуг попиту.

Сучасній інфляції властива низка відмінних особливостей: якщо раніше інфляція мала локальний характер, то нині – повсюдний, всеосяжний; якщо раніше вона охоплювала більший і менший період, тобто мала періодичний характер, то тепер – хронічний; сучасна інфляція перебуває під впливом не тільки грошових, а й негрошових чинників. Отже, сучасна інфляція випробовує вплив багатьох чинників.

Список використаних джерел

1. Мельник О.М. Інфляція: теорія і практика регулювання / О.М. Мельник. – К.: Знання, 1999. – 291 с.
2. Найденів В. Інфляція на Україні: теорія і реальність / В. Найденів. – К.: Наук. думка, 1995. – 80 с.
3. Озель М. Інфляція як один з основних показників макроекономіки / Н. Озель // Вісн. НБУ. – 2000. – №7. – С. 43–45.
4. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М.: Ин-т новой экономики, 1997. – С. 714.
5. Тарасевич Л.С. Макроекономіка: учебник / Л.С. Тарасевич, В.М. Гальперин, П.И. Гребенников, А.И. Леусский / Общ. ред. Л.С. Тарасевича. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 1999. – 656 с.
6. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: затв. пост. Правління Національного банку України від 28.08.2001 №368.
7. Мельник О.М. Інфляція: теорія і практика регулювання / О.М. Мельник. – К.: Знання, 1999. – 291 с.
8. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М.: Ин-т новой экономики, 1997. – С. 714.
9. Геєць В.М. Перехідна економіка / В.М. Геєць, Є.Г. Панченко, Е.М. Ліанова та ін. – К.: Вища шк., 2003. – 592 с.
10. Гроші та кредит: підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 604 с.
11. Гальчинський А.С. Основи економічної теорії / А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкій. – К.: Вища шк., 1995. – 471 с.
12. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М.: Ин-т новой экономики, 1997. – С. 714.

13. Пелипас И. Денежная масса и цены в Беларуси: результаты эконометрического анализа / И. Пелипас // Квартальный бюл. Клуба экономистов. – 2000. – №3. – С. 5–38.

14. Костирко Л.А. Стратегія фінансово-економічної діяльності господарюючого суб'єкта: методологія і організація / Л.А. Костирко. – Луганськ: Вид-во ЛНУ ім. В. Даля, 2002. – 560 с.

15. Грязнова А.Г. Макроэкономика. Теория и российская практика / А.Г. Грязнова. – М., 2005. – 688 с.

16. Климов Г.Н. Основы экономической теории: политекономический аспект: підруч. для студ. екон. спец. вищ. закладів освіти / Г.Н. Климов, Л.О. Канищенко, В.М. Пригода, А.А. Чухно. – К.: Вища шк., 1999. – 743 с.

17. Долан Э.Дж. Деньги, банковское дело и кредитно-денежная политика / Э.Дж. Долан, Р.Дж. Кэмпбелл. – М.: Профико, 1991. – 448 с.

18. Панчишин С. Макроэкономика / С. Панчишин. – К.: Либідь, 2002. – 616 с.

О.С. ДВОРНІЧЕНКО,

асистент, Київський національний торговельно-економічний університет

Управлінська звітність у процесі обліково-аналітичного забезпечення управління за збалансованою системою показників

Стаття присвячена особливостям управлінської звітності в процесі обліково-аналітичного забезпечення управління з використанням збалансованої системи показників. Визначено вимоги до процесу формування звітності та інформації, що в ній міститься, запропоновано класифікацію управлінської звітності.

Ключові слова: управлінська звітність, збалансована система показників, обліково-аналітичне забезпечення, користувачі інформації, діяльність підприємства.

Статья посвящена особенностям управленческой отчетности в процессе учетно-аналитического обеспечения управления с использованием сбалансированной системы показателей. Определены требования к процессу формирования отчетности и содержащейся в ней информации, предложена классификация управленческой отчетности.

Ключевые слова: управленческая отчетность, сбалансированная система показателей, учетно-аналитическое обеспечение, пользователи информации, деятельность предприятия.

The article is devoted to management reporting features in the process of accounting and analytical support for management using Balanced Scorecard. Defined requirements for the process of reporting, and information which it contains, it is proposed a classification of management accounting.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання гостро постає проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Актуалізується потреба у вивченні та використанні передових інструментів управління, серед яких чільне місце займає збалансована система показників (ЗСП). Однією з нагальних проблем впровадження

даної концепції в практичну діяльність вітчизняних підприємств є відсутність доробок в області обліково-аналітичного забезпечення процесу управління за ЗСП, ключовою особливістю якого є потреба у посиленні контролю за діяльністю усього підприємства та його окремих управлінських одиниць (центрів відповідальності) і наявність зворотного зв'язку в процесі реалізації обраних керівництвом стратегічних цілей діяльності підприємства. При цьому зворотний зв'язок представляє собою процес інформування зацікавлених осіб про результати роботи окремих працівників, центрів відповідальності, підприємства в цілому; відповідність фактичних результатів їх діяльності запланованим. Посилення контролю та наладження зворотного зв'язку відбувається за допомогою формування й використання системи управлінської звітності. Від раціональної організації даного процесу залежить якість прийняття управлінських рішень, а відповідно і ефективність діяльності всього підприємства.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблема формування й використання системи управлінської звітності досліджувалася в працях таких вітчизняних вчених, як Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, В.М. Добровський, Х.В. Дюкарева, М.Х. Корецький, С.А. Кузнецова, Л.В. Нападowska, М.В. Тарасюк; і таких зарубіжних вчених, як А. Апчерч, М.А. Вахрушина, В.Б. Івашкевич, В.Е. Керімов, В.Ф. Палий, та багатьох інших авторів. Проте використання концепції ЗСП накладає свої особливості на сам процес управління, а також на потреби користувачів інформації, підготовку та обробку інформації в процесі управління діяльністю підприємств.

Метою написання *статті* є дослідження загальних підходів до управлінської звітності, визначення особливостей та розробка рекомендацій щодо процесу формування системи управлінської звітності, її складу за умови управління на основі ЗСП.